

Monilukutaito: Tekstien tulkitseminen

3.2.2026

POMM1083 Suomen kielen ja
kirjallisuuden pedagogiikka

Mari Hankala & Merja Kauppinen

Kuva: TARU®-hanke <https://tarinoillalukijaksi.fi/>

Seuraavan luennon (10.2.) ennakkotehtävät

1. Kirjoita Wilma-viesti 1A-luokkasi lasten vanhemmille.

Olette jakaneet kollegoittesi kanssa 1. luokan oppilaat lukutaidon mukaisesti kolmeen ryhmään. Ryhmäjako perustuu Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen KARVIN raporttiin (ks. oheinen kuva), jossa on selvitetty lasten lukutaitoa 1. luokan alkaessa. Osa vanhemmista kyseenalaistaa jaon. Nämä vanhemmat ovat laittaneet kiivaita Wilma-viestejä sinulle ja muille 1. luokkien opettajille sekä vedonneet rehtoriin. Tehtäväsi on viestissäsi perustella lukutaidon tasojen mukaista jakoa.

2. Tutustu neljään kirjoittamiskäsitykseen

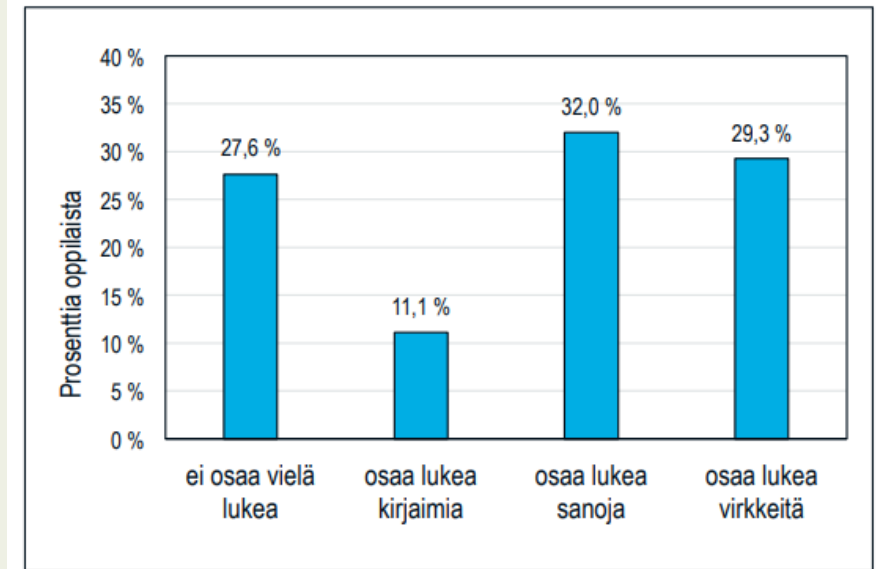
<https://peda.net/id/d9b48fc083f>

Mitkä niistä ovat tuttuja kouluajoiltasi ja omien opettajiesi toiminnasta? Miten opettajiesi kirjoittamiskäsitykset ovat vaikuttaneet omaan kirjoittamiseesi? Miten nykyaika ja teknologia haastavat näitä kirjoittamiskäsityksiä? Minkälaista kirjoittamisen ohjaamista haluat itse edistää opettajana? Kirjaa käsityksesi sivustollesi ja valmistaudu keskustelemaan niistä.

Älä käytä tekoälyä.

Vastaa ykköstehtävään täällä

<https://link.webpolsurveys.com/S/BB36F5CE722A6FA2>

KUVIO 12. Lukutaidon jakautuminen eri tasoille

Oppilaista 38,7 % ei osannut vielä lukea. Kuitenkin 11,2 % oppilaista osasi hyvin kirjain-äänne-vastaavuuden ja vain 27,5 % ei pystynyt vielä hallitsemaan kirjain-äänne-vastaavuutta niin hyvin, että heidän olisi voinut sanoa olevan kirjaintasolla olevia lukijoita. Iso osa heistä osasi kuitenkin yhdistää joitakin kirjaimia ja äänteitä toisiinsa. Oppilaista 32,2 % osasi lukea kokonaisia sanoja ja 29,2 % kokonaisia virkkeitä, eli yli 60 % kaikista oppilaista pystyi ymmärtämään ainakin lukemiseen sanoja. Tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että kun kirjain-äänne-vastaavuuden hallinta on hyvää, myös ymmärrys ja sanatason lukeminen alkaa kehittyä nopeasti.

Ukkola, A. & Metsämuuronen, J. 2019. Alkumittaus. Matematiikan ja äidinkielen ja kirjallisuuden osaaminen ensimmäisen luokan alussa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 17: 2019. https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/KARVI_1719.pdf, sivu 47

Suomen kielen ja kirjallisuuden pom-luennot

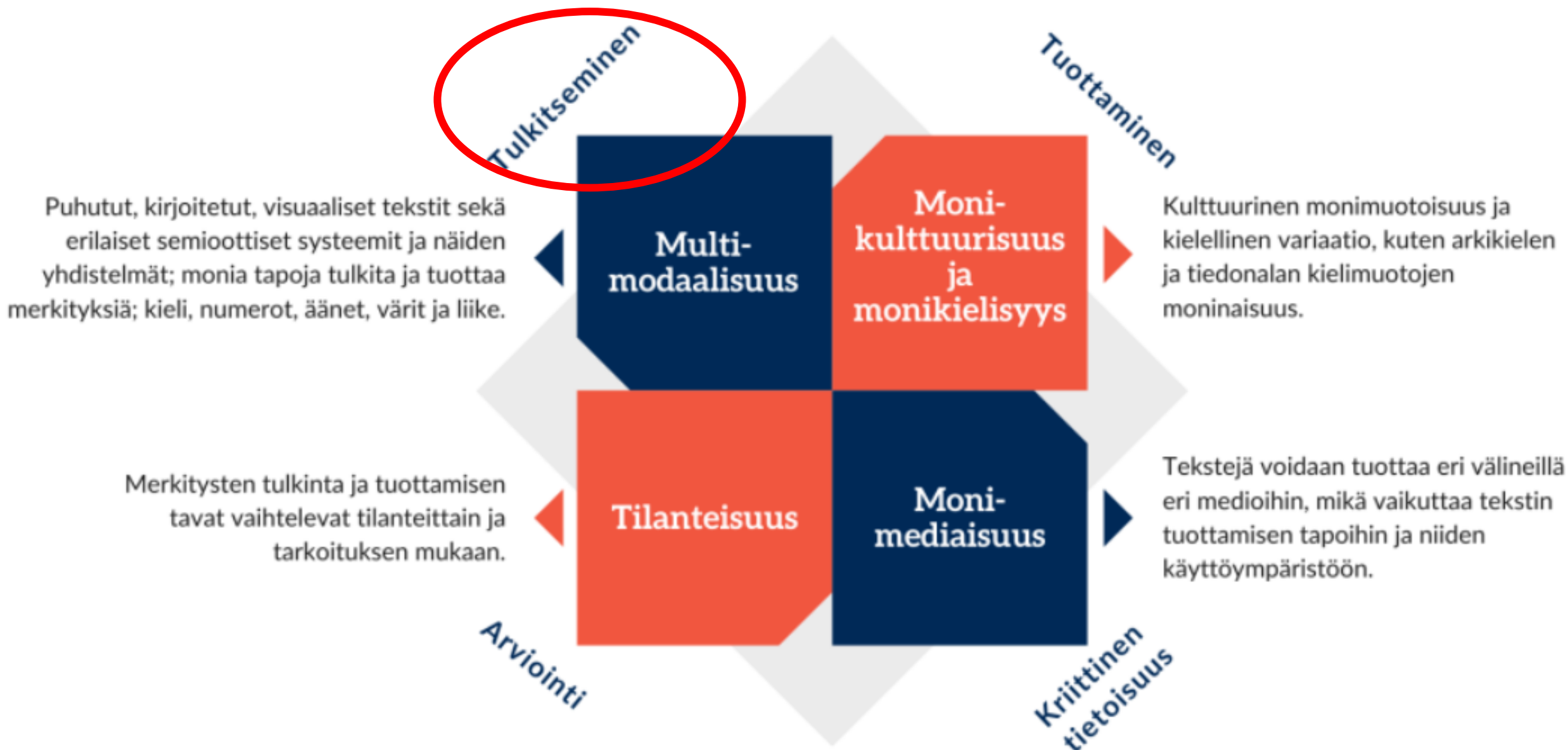
- 13.1. Oppiaineen iso kuva (Tarnanen & Kainulainen)
- 20.1. Kieli ja kielen rakenteet (Aalto & Mustonen)
- 27.1. S2-opetus alakoulussa (Aalto & Mustonen)
- 3.2. Monilukutaito: tulkinta (Hankala & Kauppinen)
- 10.2. Monilukutaito: tuottaminen (Hankala & Mustonen)
- 17.2. Kirjallisuus & Kulttuuri (Kauppinen & Aalto)
- 3.3. LUKItuki (Ruotsalainen & Kauppinen)

Teemana lukeminen & tekstien tulkitseminen

– sisältöinä tänään

- Lukutaidon määrittely ja merkitys nykypäivänä
 - eriytymiskehitys koululaisten taidoissa (arvioinnit ja tutkimukset)
- Lukutaito osana kielellisiä perustaitoja (foundational skills) – lukutaidon **ulottuvuudet**: peruslukutaidot, funktionaalinen lukutaito, eläytyvä lukeminen, kriittinen lukutaito
- **Kriittinen lukutaito – tekstilajien tuntemus**: kielen piirteiden tutkiminen ja yhdessä ihmettely ja mitä tästä seuraa parhaimmillaanlukutaidon kehittymiselle
- Pedagogiikan näkökulmat läpäisevät diat

Monilukutaito

Mitä 'lukeminen' on?

Kuuntelemista, katsomista

Kokemista, tuntemista

Juttelua ja pohdintoja

Eri (aisti)kokemusten
yhdistelyä ja vertailua

Uusien ajatusten
synnyttämistä, ilmaisua ja
jakamista

→ OPSit:

Monimediaiset tekstit

Monilukutaito

Yhteisöllinen lukeminen
(oppiminen)

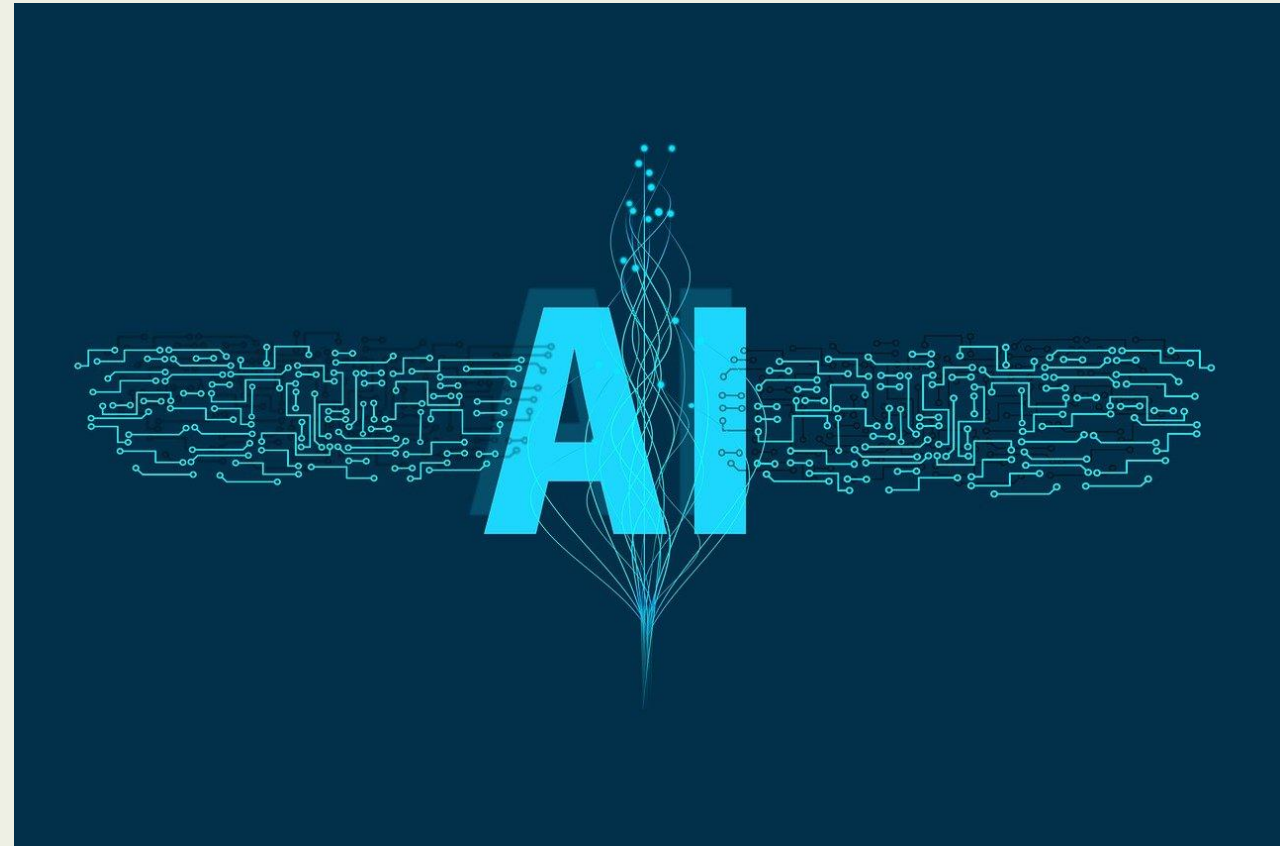

Kuvat: TARU®-hanke
<https://tarinoillalukijaksi.fi>

Tekstitekoäly ja lukeminen?

(Jukka Lehtoranta)

- Tekee lukijan tekstityötä: tiivistää kirjat, tekee koosteet ja lyhennelmät teksteistä ohjeiden mukaan, laatii määritelmät vertaillen eri lähteitä, eri tarpeisiin, eri näkökulmista
 - Ideoi ja ratkaisee ongelmia eri aloilta ilman oppijan laajamittaista tiedonhakua
- Mihin ihminen tarvitsee kehittynyttä lukutaitoa (=analyttistä, kriittistä, eläytyvää otetta teksteihin)? **Vai tarvitaanko sitä enemmän kuin koskaan?**

Kuva: Pixabay

Kansainväliset PIRLS- ja PISA-arvioinnit lukutaidosta

PIRLS 2021 (Leino ym. 2021): neljäsluokkalaiset

- Edelleen keskimäärin lukutaidon taso korkea, mutta oppilaiden osaamiserot kasvaneet. Erinomaisia lukijoita vähemmän, heikkoja runsaammin kuin 2000-luvun alussa.
- Suomessa vähiten kriittisen lukutaidon harjoittelua (esim. kirjoittajan tarkoituksen pohtimista tai verkkosivun luotettavuuden harjoittelua)
- Pedagogiikka: lukemista vähintään puoli tuntia päivässä; yhteisöllisen ja perhelukemisen ohjelmat auttavat, aikuiset lukijamalleina, painotusta erityisesti tiedonhakutaitoihin ja kriittiseen lukemiseen

PISA (jatkoraportti, Leino ym. 2022): yhdeksäsluokkalaiset

- Vahva yhteys lukutaidon tason ja lukustrategioiden tiedostamisen välillä: heikoilla lukijoilla selvästi muita heikompi tietoisuus tehokkaista lukustrategioista ja kyky säädellä omaa oppimista
- Sekä lukutaito että -strategiat ovat heikentyneet 2000-luvulla; aiempaa heikompi lukustrategioiden käyttö saattaa olla syynä heikompaan lukutaitoon
- Hyviä strategiataitoja selitti mm. se, että äidinkielen ja kirjallisuuden opettaja aktivoi oppilaita esittämällä oppitunneilla kysymyksiä.

Kansalliset oppimistulosarvioinnit lukutaidosta (Karvi)

- Perusopetuksen alkaessa kielellisen osaamisen erot tyttöjen ja poikien välillä hyvin pienet → erot osaamisessa ja oppiaineeseen asennoitumisessa syntyvät koulupolun varrella. (Ukkola ym., 2019)
- 9. lk:n tytöt taitavampia mediatekstien ja kirjallisuuden tulkitsijoita kuin pojat. Pojista viidenneksellä tulos vastasi arvosanaa 6- (tai sen alle). Kirjojen lukeminen ja median kohtalainen käyttö vaikutti tuloksiin positiivisesti. (Kauppinen & Marjanen, 2020)
- 6. lk:n ruotsinkieliset pojat ja S2-oppilaat pärjäsivät lukemisen ja kirjoittamisen tehtävissä kaikkein heikoimmin. Suomi tai ruotsi toisena kielenä -oppimäärissä oppilaiden taustoissa ja taidoissa on paljon vaihtelua. (Ukkola ym., 2025)

Lasten ja nuorten kriittinen lukutaito useissa tutkimuksissa + opeopiskelijat

- Monilla nuorilla melko heikot kriittisen lukemisen taidot ja taidot ovat entisestään eriytymässä. <https://www.aka.fi/globalassets/3-stn/1-strateginen-tutkimus/strateginen-tutkimus-pahkinankuoressa/tilannekuvaraportit/stn2020-hankkeet/tilannekuvaraportti-critical.pdf>
- Esimerkiksi nettitekstien luotettavuuden arvioinnissa osa 6.-luokkalaisista on jo melko taitavia tekstien kriittisiä arvioijia (lukiolaisten tasolla), osalla taidot ovat lähes olemattomat. Vastaavasti lukiolaisilla on merkittäviä eroja. (Hämäläinen, 2023)
- Vaikuttaakin siltä, että oppilaiden nettitekstien arviointitaidot johtuvat enemmän yksilöllisistä eroista kuin ikätasosta tai esimerkiksi lukutaidosta. (Kanniainen ym. 2026) → huomioitava opetuksessa!
- Myös luokanopettajaopiskelijoilla haasteita nettitekstien luotettavuuden arvioinnissa (Hämäläinen & Kulju, 2024; Kulju ym., 2024)
- Medialukutaidosta Pohjoismaissa: yleisesti hyvät taidot mutta merkittäviä eroja eri ikäryhmien välillä (esim. haasteita osalla printtimaailmassa elävistä aikuisista) (Nordic Media Literacy Survey 2026)

Medialukutaito (= kriittistä lukutaitoa) kansainvälisesti

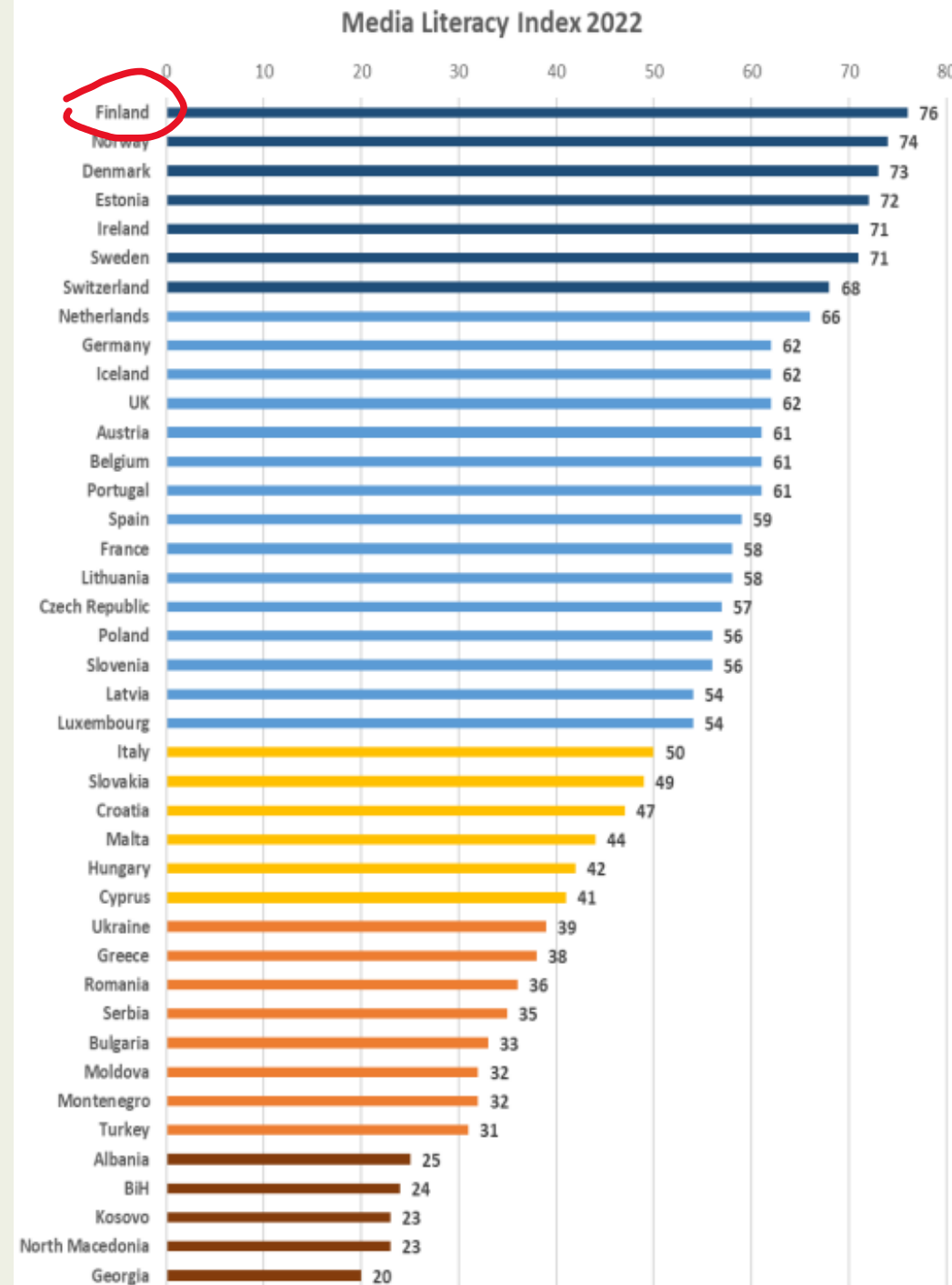
Media Literacy Index 2022

<https://www.osce.org/files/f/documents/0/4/534146.pdf>

The “Ingredients” of Media Literacy

Methodology of the Media Literacy Index	
Indicators	Weight
Media Freedom indicators	
Freedom of the Press score by Freedom House	20%
Press Freedom Index by Reporters without Borders	20%
Education indicators	
PISA score in reading literacy (OECD)	30%
PISA score in scientific literacy (OECD)	5%
PISA score mathematical literacy (OECD)	5%
Share of population (%) with university degree (Eurostat)	5%
Trust	
Trust in others (Eurostat)	10%
New forms of participation	
E-participation Index (UN)	5%

Table 1. The table shows the methodology of the media literacy index with the groups of indicators, sources and their respective weight (importance). The data are converted into standardized scores (z-scores) from 100 to 0, highest to lowest.

PORINARYHMÄT:

Mitä nämä arviointien ja tutkimusten tulokset tarkoittavat sinun tulevan opettajan työsi kannalta?

Kansallinen lukutaitostrategia 2030

(<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/kansallinen-lukutaitostrategia-2030>)

3 suuntaviivaa:

1) luodaan ja vahvistetaan lukutaitotyön rakenteita

2) vahvistetaan monilukutaito-osaamista

3) innostetaan lukemaan ja monipuolistetaan lukutaitoa.

Suomen kielen ja kirjallisuuden e-perusteet, poimintoja

(1.8.2026 alkaen) <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/perusopetus/419550/oppiaineet/466341>

- Tavoitteena on tukea **sujuvan** luku- ja kirjoitustaidon oppimista sekä lukutaidon **syvenemistä** ymmärtäväksi lukemiseksi (sanavarannon laajentaminen, käsitteiden oppiminen sekä ajatusten kielentäminen ja vuorovaikutustaitot).
- Jokaista oppilasta kannustetaan taitotasaan vastaavan kirjallisuuden ja muiden tekstien lukemiseen ja ohjataan **luetun ymmärtämisen strategioiden** käyttöön sekä sopivien **opiskelustrategioiden** kehittämiseen ja omien vahvuuksien tunnistamiseen.
- Oppilas sujuvoittaa lukemistaan ja oppii käyttämään tekstin ymmärtämisen strategioita sekä **tarkkailemaan ja arvioimaan** omaa lukemistaan.
- **Alkuopetuksessa** kriittisen lukutaidon tavoitteita ja sisältöjä!

Suomen kieli ja kirjallisuus -oppimäärän arviointikriteerit 6. vuosiluokan lukuvuosiarvioinnissa

<https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/perusopetus/419550/oppiaineet/466341>

Arvosana

Osaamisen kuvaus

Osaamisen kuvaus
arvosanalle 5

Oppilas osaa lukea rakenteeltaan ja kieleltään yksinkertaisia tekstejä hitaasti. Oppilas osaa ohjatusti käyttää jotakin yksinkertaista tekstinymmärtämisen perusstrategiaa. Oppilas osaa nimetä jonkin yksittäisen kehittämiskohteensa lukijana.

Osaamisen kuvaus
arvosanalle 7

Oppilas osaa lukea rakenteeltaan ja kieleltään yksinkertaisia tekstejä melko sujuvasti. Oppilas osaa käyttää jotakin yksinkertaista tekstinymmärtämisen perusstrategiaa. Oppilas osaa tarkkailla omaa lukemistaan ja kuvata itseään lukijana.

Osaamisen kuvaus
arvosanalle 8

Oppilas osaa lukea ikätasolleen sopivia tekstejä sujuvasti. Oppilas osaa käyttää tavallisimpia tekstinymmärtämisen perusstrategioita. Oppilas osaa tarkkailla ja arvioida itseään lukijana.

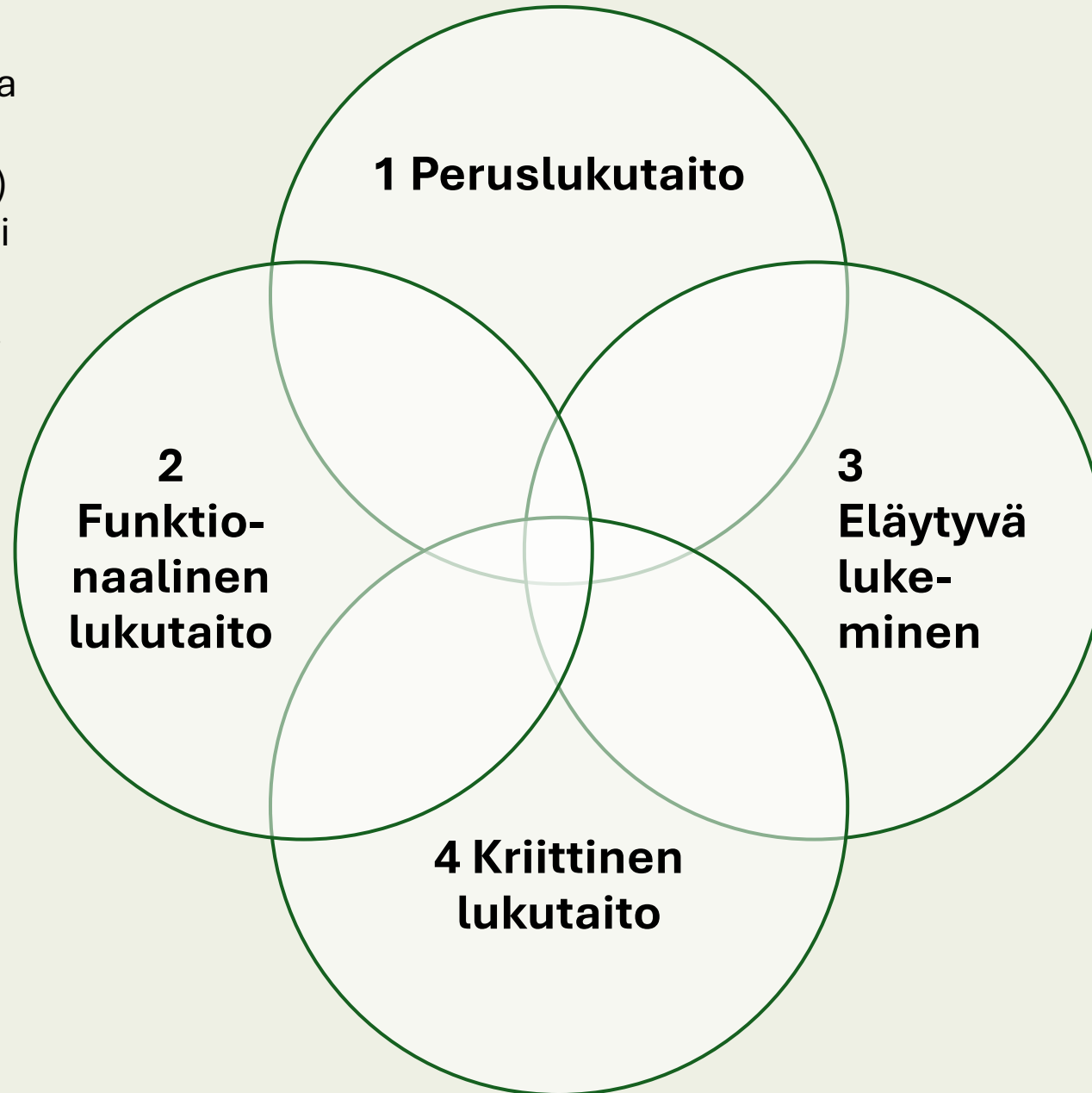
Osaamisen kuvaus
arvosanalle 9

Oppilas osaa lukea monenlaisia ikä-tasolleen sopivia tekstejä sujuvasti. Oppilas osaa käyttää tekstinymmärtämisen perusstrategioita monipuolisesti ja tarkoituksenmukaisesti.

Huom. Ymmärtävän lukemisen taidon jatkumo kuvattu arviointikriteereissä, vrt. Bloomin taksonomia.

Lukutaidon ulottuvuudet – sosiokulttuurinen näkökulma

Sosiokulttuurinen näkökulma: lukeminen (ja kirjoittaminen) eivät ole vain yksilön (kognitiivisia) taitoja, vaan sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneita käytänteitä.

Taitojen kehittyminen suhteessa toisiinsa?
Onko jokin ulottuvuus/taito muiden pohjana?

Miten tukevat toinen toisiaan?

Miten kehittyvät suhteessa taustatekijöihin: lukijan ikään, lukuharrastukseen, toimintaan monenlaisissa kieliympäristöissä?

1 Peruslukutaito

- Luku- ja kirjoitustaito

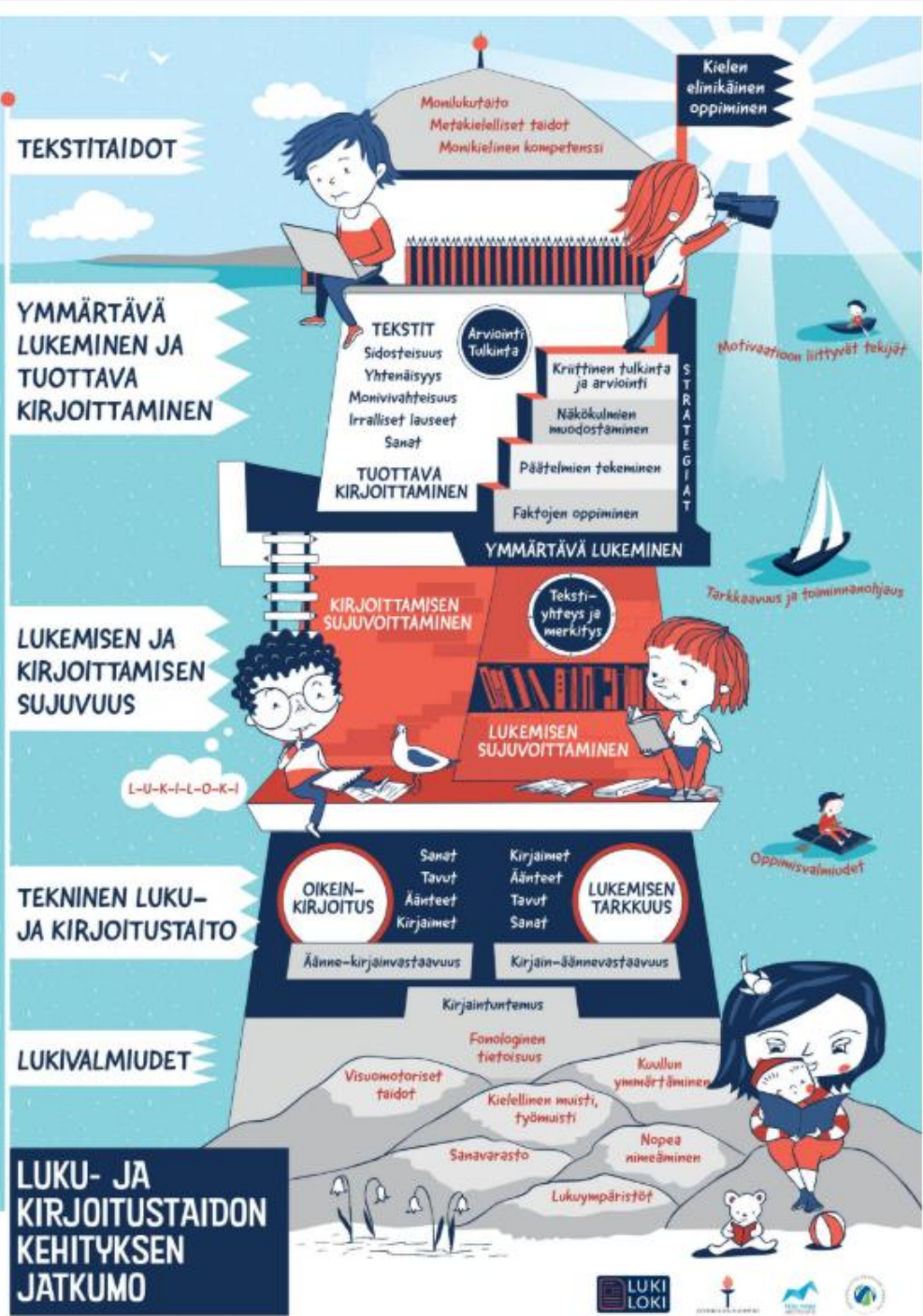
dekoodaus, ymmärtävä lukeminen, lineaarinen teksti

→ PEDAGOGIIKAN KANNALTA:

- Välineellinen, universaali taito; teknisesti hallittua, sujuvaa, nopeaa, joustavaa, monipuolista → tutkimusta 6.-luokkalaisten **silmänliikkeiden** avulla (eSeek – kuudesluokkalaisten nettilukutaito)

Lisää:KPTA1209 Esi- ja alkuopetuksen pedagogiikka 5 op kolmantena vuonna

Peruslukutaito + kirjoittaminen: kognitiivinen näkökulma

kognitiivinen: yksilön taitoihin (tiedollinen toiminta, ajattelu, muisti jne.) keskittyvä, dekodauksen prosessia purkava näkökulma

2 Funktionaalinen lukutaito

Lukemisen tavoite ja tarkoitus huomioon; joskus silmäilevä lukeminen riittää, toisessa tilanteessa analysoitava tarkkaan pienetkin vivahteet

→ PEDAGOGIIKAN KANNALTA:

- **Lukemisen strategiat**
 - eri tekstilajeja lähestytään eri tavoin; lukijan työkalupakin kokoaminen – miten käytän lukemisen strategioita eri tilanteissa
- **Tekstilajien ja niiden ominaispiirteiden tunteminen**

FUNKTIONAALINEN LUKUTAITO KOULUSSA: Tekstien tulkinta lukuvuoden aikana – mitä tulee ottaa huomioon?

Mitä tekstejä luetaan ja mihin tarkoitukseen?	Mitä oppilaani tarvitsevat? Miten tuen ja eriytän?	Miten integroin?	Miten huomioin lukutaidon eri puolet?	Lukemisen tavoitteet ja arviointi	Lukustrategiat ja muu pedagogiikka	Yhteistyö lukemisen taitojen kehittämisessä
Mitä OPS (valtakunnallinen, paikallinen) sanoo? Mitä tekstilajeja luettavaksi: fiktiiviset ja faktuaaliset tekstit. Kertovat, kuvaavat, argumentoivat, pohtivat.. Millaiseen lukemiseen oppikirjat ohjaavat ja mitä niistä puuttuu? Lineaarisesti eteneviä, kirjoitettuja ja multimodaalisia tekstejä. Tekstilajit opetuksessa: https://www.oph.fi/fi/koulutus-jatutkinnot/tekstilajiopetuksessa#e39461cd Koulun tekstilajeja: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/173781_kouluopetuksen	Kartoitukset ja (itse)arviointit: Mitä taitoja kullakin oppilaallani on, mitä pitää kehittää? Millaisia tuen tarpeita on ja miten niihin tartun? Miten tuen innokasta, taitavaa, motivoitumatonta, perustaidoiltaan vielä kehittyvää lukijaa? Mikä oppilaitani motivoi lukemaan? Miten voin ottaa heidän toiveitaan huomioon? Miten hyödynnän lukijayhteisöjä?	Suomen kielen muihin osaluokkiin? Muihin oppiaineisiin? Monialaisissa projekteissa?	Yksilön taitojen kehittäminen? Yhteisöllisen lukijuuden kehittäminen? Lukijaidentiteetin tukeminen Kirjallisuuskasvatus Yksilön / yhteiskunnan tekstit?	Mitkä ovat lukemisen tavoitteet? Monipuolisuus: lukeminen ajanvietteenä, tiedon hakemisena, mielihyvätavoitteet, joukkoon kuuluminen, uusien ideoiden saaminen, tunnetaidot ja hyvinvointi.. Miten lukutaitoa arvioidaan (suhteessa tavoitteisiin)? kerrottava oppilaalle etukäteen Millä tavalla, esim. sanallisesti, lomake, niirrearviointi?	Miten ohjaan lukuprosessin eri vaiheita? Miten lukemiseen valmistaudutaan? Mitä luetun pohjalta tehdään? Tekstin ymmärtämisen tuki, esim. sanalistat, kuvat, tekstin rakennekaaviot ym. mallinnukset Kirjallisuuden valinta ja valintojen tuki oppilaalle Monipuoliset lukuympäristöt; erityyppisten tekstiympäristöjen läsnäolo myös koulussa (tarinallisuus, pelillistäminen, multimodaalisuus, moniaistisuus) Itsekseen, pareittain, yhdessä lukeminen.	Kirjastot, järjestöt, lukukummit ja -mummit, kummiluokkatoiminta Lukudiplomit, kirjavinkkaukset ja -tempaukset

Lukustrategioita <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/lukutaidon-kehittaminen-vuosiluokilla-3-6>

Ennen lukemista

- tekstin silmäily
- aiheen ja tekstin sisällön ennakointi
- aiheen liittäminen oppilaan omaan arkeen, kokemuksiin tai havaintoihin
- luettavan tekstin pohjustaminen
- keskeisen sanaston tutkiminen
- tiivistelmän lukeminen
- kuvatuki

Lukemisen aikana

- tekstiin ja lukemiseen keskittyminen
- tarkan lukemisen kysymykset tekstistä
- tekstin pilkkominen ja kappaleen tai luvun keskeisen asian tutkiminen ennen seuraavaan kappaleeseen tai lukuun siirtymistä

Lukemisen jälkeen

- pääasioiden tiivistäminen
- kokoaviin kysymyksiin vastaaminen
- kysymysten tekeminen luetusta tekstistä
- luetun soveltaminen

Harjoitellaan ohjatusti opettajan kanssa niin pitkään, että automatisoituvat oppilaan omiksi taidoiksi.

Tekstilajeja ja tekstilajiperheitä

(ks. Callaghan, Knapp & Noble 1993; Cope & Kalantzis 1993; Luukka 2003; Swales 2001)

KUVAAVAT TEKSTIT	SELITTÄVÄT TEKSTIT	OHJAAVAT TEKSTIT	PERUSTELEVAT TEKSTIT	KERTO VAT TEKSTIT
Tilanteiden, tapahtumien ja ilmiöiden kuvaukset Tiedonannot Määritelmät Tekniset kuvaukset Tiederaportit Työselostukset	Tilanteiden ja tapahtuminen selostukset Syiden ja seurausten selostukset Selitykset Esseet	Ohjeet Neuvonta Työohjeet Reseptit Manuaalit	Mielipidekirjoitukset Arvioinnit Arvostelut Pohdiskelevat esseet Keskustelut Väittelyt	Sadut, tarinat, kertomukset, myytit Muistelmat Omat tarinat Historian tapahtumat
Jokaisella tekstilajilla on omat tyypilliset rakenteensa ja kielelliset piirteensä.				

Tekstilajit opetuksessa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tekstilaji-opetuksessa>

Koulun keskeiset tekstilajiperheet:

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/173781_kouluopetuksen_keskeiset_yksinkertaiset_tekstilajit_genreperheittain.pdf

Tulkittavia ja tuotettavia tekstilajeja alakouluun?

- Käyttöohje
- Ilmoitus
- Mielipideteksti
- Vastine
- Käsikirjoitus (elokuvan, pelin, larpin jne.)
- Runot, tanka, haiku
- Laululyriikka,
- Kirjeet, kortit
- Resepti
- Päiväkirja, blogi
- Uutinen
- (Kesätyö)hakemus
- Reklamaatio, palaute
- (Wiki)artikkeli, tietoteksti
- Pakina
- Esittely
- Kuvaus
- Mainos
- Puhe
- Määritelmä
- Koevastaus, essee
- Novelli
- Romaani
- Jatkokertomus
- Tviitti
- Sarjakuva
- Pääkirjoitus
- Pöytäkirja, muistio
- Novelli
- Aforismi
- Selostus
- Ystäväkirjan esittely
- Iskulause
- Kuitti
- Kolumni
- Sähköpostiviesti
- Elämäkerta
- Referaatti
- Satu, tarina, kertomus
- Kasku, vitsi
- Kommentti
- Raportti
- Vastamainos
- Keskustelupalstan viesti
- Kuvateksti
- Videon tms. tekstitys
- Näytelmä(n) kohtaus)
- Muistokirjoitus
- Kuolinilmoitus
- Teksti/Whatsapp-viesti
- Snäppiviesti
- Loitsu
- Palindromi
- Anagrammi
- Tajunnanvirta-kirjoitus
- Kutsu
- Juliste
- Arvostelu
- Vlogi
- Peliselostus Youtubeen jne.
- Elokuva
- Musiikkivideo
- TikTok-video
- Podcast
- Kuunnelma
- Kuulutus
- Fanifiktio
- Räppi
- Meemi
- Chantti
- Tekoälykysymykset

- **Mitä puuttuu?**
- **Keksi lisää!**

1 Poimi listasta ne tekstilajit, joita muistat käytetyn alakoulun lukemisen tai kirjoittamisen opetuksessa.

2 Keskustelkaa pienryhmissä: mitä näistä voisit käyttää alakoulun opetuksessa?

3 Eläytyvä lukeminen

(emphatized reading)

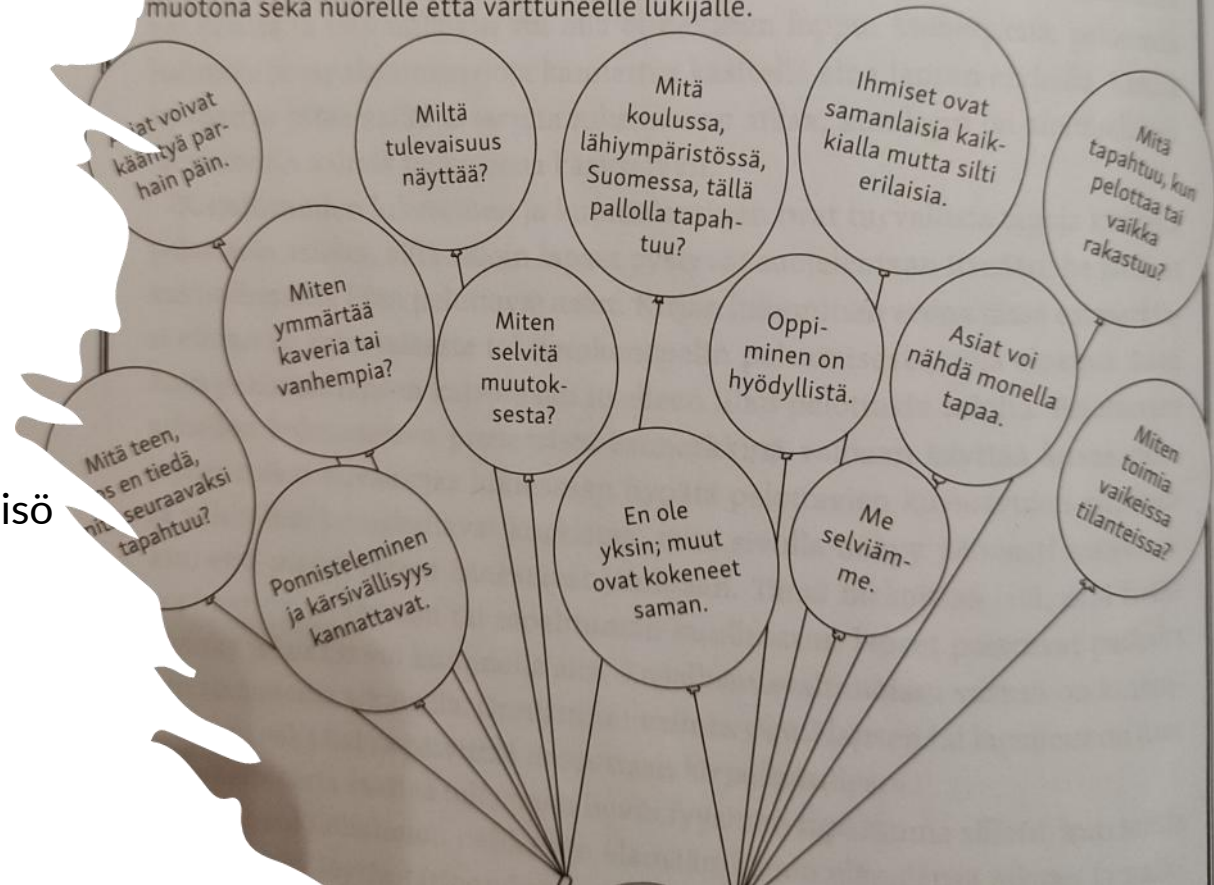
→ lukijan kokemuksellinen suhde tekstiin ja lukukokemuksen jäsentämiseen ja ilmaisuun liittyvät **luovat menetelmät**: tekstien kokeminen moniaistisesti, jatkaminen luovin työtavoin..

- 1) Lukijan mahdollisuus lähestyä omia **lukukokemuksiaan** ja tavoittaa sekä omia että muiden kokemuksia ja tunteita taidemenetelmien avulla (mediated meaning making).
- 2) Mahdollisuus luoda ja seikkailla **mahdollisissa maailmoissa** ja toisissa todellisuuksissa (esim. Illyrian kuvitteellinen valtio).
- 3) **Oman sisäisen maailman** näkyväksi tekeminen ja merkityksellistäminen. Ryhmä toimii peilinä yksilön antamille merkityksille.
- 4) Ryhmä synnyttää yhdessä monenlaisia näkökulmia ja lähestymistapoja teksteihin & niiden kantamiin ilmiöihin → yhteisö toimii yksilön emotionaalisenä ja sosiaalisena **voimavarana** (kannattelee, hoitaa, tukee, tarjoaa malleja ja esimerkkejä, lohduttaa).

Aerila & Kauppinen, Sytytä lukukipinä (2019)

KIRJALLISUUDEN LUKEMISELLÄ ON MERKITYSTÄ

...isen kirjallisuuden lukemisen hyödyt jäävät joskus piiloon, sillä on vaikea pääs-
...än lukijan ajatuksiin ja siihen, miten ne vaikuttavat hänen toimintaansa ja
...sa. Yksilön kehityksen ja kasvatuksen asiat näkyvät ylipäänsä harvoin pi-
...iksi joillekin kasvattajille voi olla vaikeaa nähdä fiktiivisen kirjallisuuden
...ödyllisenä, itsearvoisena toimintana. Kuitenkin lapsilla fiktion tuotta-
...na... tietönäkökulma ovat monesti yhtä: kirjallisuus kertoo heille yhteis-
...sta ja yhteisöistä ja niissä pärjäämisestä. Fiktiivinen kirjallisuus voi kirjallisuu-
...nna Meretojan (2016) mukaan toimia eettisen tutkimisen ja kysymisen
...muotona sekä nuorelle että varttuneelle lukijalle.

Peruslukutaidosta **kriittiseen lukutaitoon** – lähestymistapa opseissa ja oppikirjoissa (ks. Bloomin taksonomia) & missä tahansa tekstilajissa

Toistava taso (tietäminen)

→ *kuka, mitä? Mitä Punahilkka teki metsässä?*

- Lukija löytää tekstistä asiatietoa

Päättelevä taso (ymmärtäminen)

→ *miksi, miten? Miksi Mummo päästi suden sisään?*

- Lukija pohtii tekstien osien välisiä suhteita, tekee päätelmiä

Tässä mennään jo kohti kriittistä lukutaitoa!

Arvioiva taso (analysointi ja arviointi)

→ *Mitä mieltä olen? Mitä mieltä olet tarinasta? Millainen metsästäjä mielestäsi oli? Perustele mielipiteesi.*

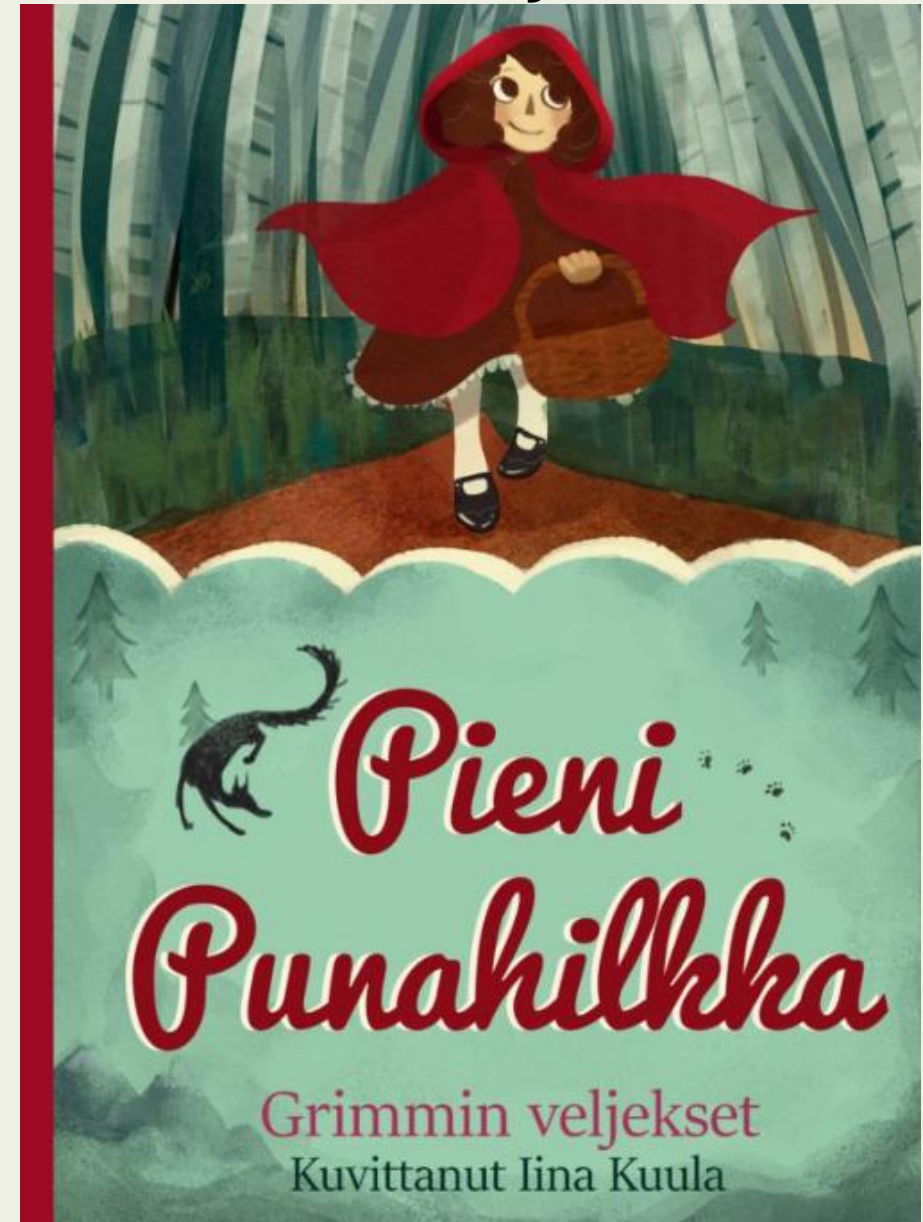
- Lukija yhdistää uutta tietoa omiin vanhoihin tietoihin ja muodostaa johtopäätöksiä ja omia mielipiteitä

Soveltava taso (synteesi ja soveltaminen)

→ *Mitä seuraa, mihin johtaa, mitä muita vaihtoehtoja? Miten muuten tarina olisi voinut päättyä? Mitä sudelle olisi tapahtunut, jos hän olisi tullut kotiisi?*

- Lukija kehittelee ajatuksia eteenpäin, pohtii vaihtoehtoja, soveltaa lukemaansa.

(Holopainen 1996; Lerkkanen 2006)

Lei-jo-na ja hii-ri

Puun al-la ma-ka-si rau-ke-a lei-jo-na.
Au-rin-ko polt-ti sen turk-ki-a.
Kär-pä-set su-ri-si-vat.
Lei-jo-na tun-si it-sen-sä näl-käi-sek-si.
Se kat-se-li ym-pä-ril-leen.
Hei-ni-kos-sa ra-pi-si jo-tain.
Pie-ni hii-ri hyp-pä-si e-siin.
Lei-jo-na nap-pa-si hii-ren.

 Oi kilt-ti lei-jo-na, ä-lä tee mi-nul-le pa-haa!

 Voi kuu-le, mi-nul-la on näl-kä.

 Oi kilt-ti lei-jo-na, ä-lä syö mi-nu-a!

 Voi kuu-le, o-let juu-ri so-pi-va
suu-pa-la mi-nul-le.

 Oi kilt-ti lei-jo-na, jos sääs-tät hen-ke-ni,
au-tan si-nu-a, kun o-let pu-las-sa.

 Si-nä-kö aut-tai-sit mi-nu-a?
On-ko mo-ko-maa kuul-tu?

Lei-jo-naa nau-rat-ti. Mi-ten ih-me-es-sä pie-ni hii-ri
voi-si aut-taa si-tä? Lei-jo-na kui-ten-kin i-hai-li hii-ren
roh-keut-ta. Lei-jo-na pääs-ti hii-ren va-paak-si.

Millaista lukutaitoa vaaditaan?

Ystävien aapinen

Lei-jo-na hii-pi pois koh-ti pui-den var-jo-a.
Mut-ta hei-nik-koon oli pii-lo-tet-tu met-säs-tä-ji-en
verk-ko-an-sa. Lei-jo-na as-tui an-saan.
An-sa lau-ke-si ja lei-jo-na jäi verk-koon.

 A-pu-a, a-pu-a! Ku-ka voi-si aut-taa mi-nua?

Hii-ri kuu-li lei-jo-nan kar-jun-nan. No-pe-as-ti
se o-li pai-kal-la ja na-ker-si verk-koon au-kon.
Lei-jo-na pää-si va-paak-si. Lei-jo-na ha-la-si
hiir-tä kii-tok-sek-si.

 Kii-tos, et-tä pe-las-tit mi-nut!

 Nyt o-li mi-nun vuo-ro-ni aut-taa.

 An-teek-si, et-tä e-päi-lin tai-to-ja-si.

 Ei se mi-tään. Hä-däs-sä ys-tä-vä
tun-ne-taan.

Kansansatua mukaillen

1. Mis-sä lei-jo-na ma-ka-si?
2. Mi-ten hii-ri pe-las-ti lei-jo-nan?
3. Teh-kää ryh-mis-sä py-säy-tys-ku-va jos-tain ta-ri-nan koh-das-ta.
4. Et-si sa-no-ja, jois-sa on k-k, l-l, s-s tai t-t.

Mal-li: laa-ti-kos-ta

Globaalit riskit | Väärä tieto on maailman suurin lyhyen ajanjakson riskitekijä, kertoo WEF:n riskiraportti. Misinformaatiota ja disinformaatiota on entistä helpompi ja nopeampi suoltaa, kun tekoäly auttaa.

4 Kriittinen lukutaito

- Monimuotoisten tekstien kriittistä tulkintaa ja arviointia, myös tuottamista
- Olennainen harjoiteltava taito – läpäisee kaikki kouluasteet ja oppiaineet → ikätaso huomioiden ekasta luokasta alkaen
- Kriittiseen lukutaitoon liittyy paljon rinnakkaisia ja päällekkäisiä käsitteitä – kriittinen näkökulma on olennainen osa lukutaitoa ja **monilukutaitoa**, mediatekstien yhteydessä puhutaan myös **medialukutaidosta** tai **media- ja informaatiolukutaidosta**
- Tekstien kanssa toimiminen on aina kulttuurisesti ja yhteisöllisesti määrittynyttä ja tekstien käyttötapoihin liittyy erilaisia arvoja, asenteita ja käsityksiä
- Osaa teksteistä arvostetaan enemmän kuin toisia → valtanäkökulma, esimerkiksi oppikirjalla kouluissa yhä valta-asema (mm. Tarnanen ym., 2021) vs. oppilaiden mahdollisuus valita tekstejä

Ks. esim. Sulkunen & Hankala: Kriittinen lukutaito – tietoisuutta tekstien ideologisista kytköksistä
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Kriittinen_lukutaito.pdf

Miten päästä opetuksessa kiinni kriittiseen lukutaitoon – pedagogiikan näkökulma

- Perustaitojen hallinta: luku- ja kirjoitustaito, kuvanlukutaito, näppäintaidot, kielitaito...
- Funktionaalisen lukutaidon hallinta
- Tekstien taustojen tunteminen
- Tekstien analyysi ja tulkinta
- Tekstien tuottaminen itse – tekstin tuottajan valinnat tulevat näkyviksi
- Oman tekstisuhteen pohtiminen (tunteet, asenteet, tiedot, taidot)

Kriittisen lukutaidon ydinkysymykset: sopivat kaikkiin teksteihin, myös multimodaalisiin

Aluksi

Millainen olo tekstistä tulee?

- Mitä tämä teksti yrittää tehdä minulle?

Tekstin tausta

- Miksi teksti on kirjoitettu, mikä tehtävä tekstillä on?
- Kuka tekstin on tuottanut? Miten? Missä se on julkaistu?
- Ketä varten teksti on tuotettu? Kuka sitä käyttää, mihin ja miten?
- Missä kohtaat samanlaisia tekstejä?
- Millaisia tarkoituksia tekstillä on? Kenen etuja se palvelee?

Tekstin rakenteita ja muotoja

- Miten teksti rakentuu? Mistä osista se koostuu?
- Mihin tekstin sisältö perustuu?
 - kokemuksiin, arkielämään, faktatietoon (tai sellaisena esitettyyn)
 - näkemyksiin, mielipiteisiin, tulkintoihin?
- Millaisen roolin teksti rakentaa kirjoittajalle ja lukijalle?
 - Suhteen muodollisuus–epämuodollisuus, läheisyys–etäisyys, tunteikkaus–asiakeskeisyys, tasa-arvoisuus...
- Miten kirjoittaja suhtautuu esittämäänsä asiaan?
 - asenteet, varmuusasteet, totuusarvot jne.

Ennakkotehtävä:

- 1) Analysoi ja tulkitse oheinen teksti. Käytä hyödyksesi kaikkea aiemmin tekstien analyysistä ja tulkinnasta oppimaasi.
- 2) Miksi tämän tekstin tulkinnassa tarvitaan kriittistä lukutaitoa? Perustele vastauksesi mahdollisimman monipuolisesti.

Seuraavilla dioilla on poimintoja pisteytysohjeista + muutamia kriittisen lukutaidon näkökulmia uutistekstin ulkopuolelta

Suosittu vaikuttajapariskunta on kuollut karmeassa onnettomuudessa – seuraajat järkyttyivät: "Täysi shokki"

Kaksikko ajoi vuoristossa, kun kuolemaan johtanut onnettomuus sattui.

JAA

TALLENNA

Oma suhteesi tekstiin

1 Lukijan oma suhde uutiseen

Mitä ajattelit ensiksi uutisen nähdessäsi? ”Taas yksi klikkiotsikko!” ”Onpa surullinen kohdalo!” → Ajattelit mitä tahansa, anna itsellesi piste tai kaksi, jos jossain vaiheessa uutisen lukemista tai tehtävän tekemistä pysähdyit miettimään uutisen sinussa herättämiä reaktiota ja niiden syitä.

Mikä on sinun suhteesi oppilaiden teksti/mediamaailmaan:

- Millaisia tekstejä et voi ymmärtää tai sietää? Mikä tekstit ovat sinusta erityisen ihailtavia tai kannatettavia? Miksi?
- Tietoisuus omista tekstisuhteista → parempi oman toiminnan säätely etenkin tilanteissa, joissa kohtaan omistani poikkeavia näkemyksiä (oppilaat, kollegat)
- Oma tekstien käyttösi ja kulutuksesi? Monipuolista – yksipuolista (kuplat)? Viihdettä, tietoa, sosiaalista kanssakäymistä?
 - 18–30-vuotiaista nuorista aikuisista 76 % käyttää somea yli 3 tuntia päivässä ja 37 % yli 5 tuntia <https://www.e2.fi/julkaisut/julkaisut/e2-tutkimus-elo-ja-yths-selvittivat-enemmisto-nuorista-aikuisista-yrittää-vahentaa-alylaitteiden-kayttoa-yli-80-prosenttia-arvioi-kayttavansa-laitteita-enemman-kuin-haluaisi.html>) → energiankulutus

Luokassa: oppilaiden tunteet, asenteet, tiedot, taidot → kunnioittava keskustelu erilaisista teksti/mediasuhteista

**Mitä ajatuksia oman
tekstisuhteen pohtimisesta?**

Tekstin tavoite

- Tiedonvälitys? Viihdyttäminen? Myyminen?
- Somevaikuttajapariskunnan kuolema tärkeä lukijoille?
 - Suomessa tuntemattomia; 200 000 seuraajaa ei lopulta erityisen merkittävä määrä
- Pariskunnasta ei ole suomalaisessa mediassa yhtään juttua ennen kuolemaansa, josta uutisoivat vain Ilta-Sanomat ja Iltalehti
- Oikeasti tunnettujen ihmisten nimet olisi mainittu otsikossa
 - vaikuttajan henkilöinä eivät keskiössä vaan lukijoiden saaminen tunteisiin vetoavalla ja surullisella uutisella
- Tekstilajina viihdeuutinen → miksi kuolemasta tehdään viihdettä → kuolema myy → vainajien somesisältöjen käytön eettisyys?

Tekstin taustojen tuntemus

Ilta-Sanomien uutinen 12.8.

- viihdepalsta, kirjoittanut Salli Hakala
- suomen suurimpia uutismedioita: suuri yleisö; useita kohderyhmiä
- iltapäivälehti (vs. maakuntalehti), kuitenkin tunnetun lehden sisältöihin voitava luottaa – osa Sanoma-konsernia
- uutinen ei koskaan voi olla täysin objektiivinen (koska sen on joku kirjoittanut) vaikka siihen pyritään, jos lehti on sitoutunut Journalistin ohjeisiin https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/
- uutisen lähteinä useita ulkomaisia viihdemedioita (The Sun, People) ja CBC, Kanadan ”yle”.

Miten hyvin tunnet esimerkiksi

- Median historiaa ja kehitystä?
 - esimerkiksi suomalaisten sanomalehtien vahva poliittinen historia → sitoutumattomuus vasta 1990-luvulla
- (Kotimaisten) mediatalojen omistussuhteet? (omistuksen keskittyminen)
- Ns. vastamedian (osa siitä, esim. MV-lehti, PT-media ja Oikea media) taustat?
 - Ei sitoutumista Journalistin ohjeisiin
 - Esim. kytkökset äärioikeistoon; valheellisen tiedon tahallinen levittäminen (esim. ilmasto-, korona- ja rokotekriittinen tieto samoista venäläisistä trolli- ja bottilähteistä) → pyrkimyksenä länsimaisen demokratian ja yhteisyyden hajottaminen

Lasten tekstimaailma opetuksessa

Toisaalta tehtävä tutuksi demokraattisen yhteiskunnan keskeisiä tekstilajeja

- uutinen ja mielipideteksti hyvin edustettuina oppikirjoissa
- journalistiseen uutismediaan tutustuminen
 - esim. Hesarin Lasten uutiset (<https://www.hs.fi/lastenuutiset/nettiuutiset>) ja tilattava lehti,
 - Ylen Triplet <https://yle.triplet.io/>

Toisaalta lasten omat tekstit opetukseen

- somessa tekstien tuottajat (uutismedia, somevaikuttajat, tavalliset kansalaiset, trollaajat ja vihapuheen levittäjät) ovat samanarvoisia uutisvirrassa

→ Opettajan ohjattava tunnistamaan esimerkiksi uutisen tai somepostausten taustoja, tarkoitusperiä ja julkaisukriteerejä

**Pomien
mediakasvatusmateriaalit:**

**täältä eväitä kriittisen
lukutaidon tukemiseen**

[https://peda.net/id/249fd5920
85](https://peda.net/id/249fd592085)

Kysyttävää? Kommentoitavaa?

Nimeä yksi asia, joka jäi luennolta mieleen?

Lähteitä

- **Aerila, J.-A. & Kauppinen, M. 2019.** Sytytä lukukipinä. PS-kustannus.
- **Hämäläinen, E. 2023.** *Examining and enhancing adolescents' critical online reading skills.* Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9654-3>)
- **Hämäläinen & Kulju 2024.** Oppimistyyliit-myytti haastoi luokanopettajaopiskelijoiden kriittisen nettilukemisen taitoja. <https://educritical.fi/fi/2024/11/20/oppimistyyliit-myytti-haastoi-luokanopettajaopiskelijoiden-kriittisen-nettilukemisen-taitoja/>
- **Kanniainen, L., Tolvanen, A., Räikkönen, E. & Kiili, C. 2026.** Two-thirds of Primary to Upper Secondary Students, Fluent and Struggling Readers, Are Uncritical or Distrustful Evaluators. Reading Research Seminar, 30.1.2026. Jyväskylän yliopisto.
- **Kauppinen, M. & Marjanen, J. 2020.** Millaista on yhdeksäsluokkalaisten kielellinen osaaminen? – Suomen kielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2019. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.
- **Kulju, P., Hämäläinen, E. K., Mäkinen, M., Räikkönen, E., & Kiili, C. 2024.** Pre-service teachers evaluating online texts about learning styles: there is room for improvement in justifying the credibility. *Frontiers in Education*, available online: <https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1451002>
- **Leino, K., Lerkkanen M.-K. & Nissinen, K. 2022.** Lukustrategioiden tunnistaminen lukutaidon vahvistajana. Teoksessa K. Leino, J. Rautopuro & P. Kulju. *Lukutaito – tie tulevaisuuteen. PISA 2018 Suomen pääraportti.* <https://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202112216086>
- **Leino, K., Nissinen, K., Siren, M. & Puhakka, E. 2023.** Puoli tuntia lukemista: kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Tutkimuksia, Koulutuksen tutkimuslaitos.
- **Nordic Media Survey 2026.** Nordic Councils of Ministers. <https://pub.norden.org/temanord2025-572/temanord2025-572.pdf>
- **PISA 2022 ensituloksia.** Toim. Hiltunen, Jenna; Ahonen, Arto; Hienonen, Ninja; Kauppinen, Heli; Kotila, Jenni; Lehtola, Piia; Leino, Kaisa; Lintuvuori, Meri; Nissinen, Kari; Puhakka, Eija; Sirén, Marjo; Vainikainen, Mari-Pauliina; Vettenranta, Jouni. Koulutuksen tutkimuslaitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-949-3>
- **Strudwicke IJ, Grant WJ.** Investigating pseudoscience disinformation in the Russian Internet Research Agency tweets. *Public Underst Sci.* 2020 Jul;29(5):459-472. doi: 10.1177/0963662520935071. Epub 2020 Jun 27. PMID: 32597365.
- **Tarnanen, M., Ruotsalainen, J., Lerkkanen, M.-K., Sulkunen, S., Leino, K., Aro, M. & Luukka, M.-R. (2021).** Luku- ja kirjoitustaidon opetuksen tekstivalinnat eri opettajaryhmien kuvaamina. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti: NMI-bulletin*, 31(4), 10–28. <https://bulletin.nmi.fi/2022/01/26/luku-ja-kirjoitustaidon-opetuksen-tekstivalin-nat-eri-opettajaryhmien-kuvaamina/>
- **Ukkola, A. & Metsämuuronen, J. 2019.** Alkumittaus. Matematiikan ja äidinkielen ja kirjallisuuden osaaminen ensimmäisen luokan alussa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 17: 2019.
- **Ukkola, A., Suomilammi, M., Silverström, C., Metsämuuronen, J. & Marjanen, J. 2025.** Matematiikan ja äidinkielen taidot kuudennen luokan lopussa. Perusopetuksen oppimistulosten pitkittäisarviointi 2018–2024. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.